

Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської обласної державної
адміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

Кафедра гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з навчальної роботи
М. Б. Болнар
М. Б. Болнар
“31” серпня 2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Хорознавство

з галузі 01 Освіта/Педагогіка

за спеціальністю 014 Середня освіта

предметна спеціалізація 014.13 Музичне мистецтво

за освітньо-кваліфікаційною програмою бакалавр

Кременець – 2017 рік

Бойчук О.М., Шородок Х.С. Хорознавство [робоча програма навчальної дисципліни для студентів галузі 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціалізації: 014.13 Музичне мистецтво] / О.М.Бойчук, Х.С. Шородок. – Кременець, 2017. – 13 с.

31 серпня 2017 р.

Розробники:

Бойчук Оксана Миколаївна – кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка;

Шородок Христина Сергіївна – асистент кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка.

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін.

Протокол від 31 серпня 2017 року № 1

Завідувач кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін

О.Г. Легкун

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Нормативна	
	Спеціальність: 014 Середня освіта		
Модулів – 2	Предметна спеціалізація: 014.13 Музичне мистецтво	Курс:	
Змістових модулів – 4		2-й	2-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 3	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		18 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		16 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		56 год.	82 год.
		Індивідуальні завдання: 2 год.	Індивідуальні завдання: 2 год.
		Вид контролю: диференційований залік 3 сем.	Вид контролю: диференційований залік 3 сем.

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 37% / 63%

для заочної форми навчання – 9% / 91%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни «Хорознавство»

Мета – створення професійної основи для виконання функції учителя музики; підготовка до виконавсько-концертної діяльності; формування стійкої потреби вдосконалення диригентсько-хорової підготовки та підвищення рівня професійної інтерпретації вокально-хорових творів, різних за стильовими та жанровими особливостями, підготовка майбутніх вчителів музики як керівників позакласної музичної діяльності школярів; підготовка до здійснення художньо-комунікативної діяльності; охоплення всіх напрямків хорознавчої діяльності.

Завдання:

- виховання у студентів любові до пісенно-хорового мистецтва як одного з найважливіших елементів музичної культури;
- ознайомлення студентів з теоретичними основами хорового мистецтва;
- поступове оволодіння прийомами і методами практичної роботи з хоровим колективом;
- допомогти студентам більш свідомо оволодіти такими дисциплінами як "Хоровий клас" і "Диригування";

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Хорознавство» у студента формуються такі програмні **компетентності**:

Загальні:

- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, самостійно вивчати нові методи і форми роботи та використовувати новітні педагогічні технології у практичній діяльності.
- Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.

Спеціальні:

- Здатність до організації та здійснення вокально-хорової діяльності з учнями, враховуючи анатомо-фізіологічні особливості їхнього розвитку у різні вікові періоди.
- Здатність розуміти культуро-типологічні характеристики музичних стилів, течій, їх конкретні прояви у творчості українських і зарубіжних митців.
- Здатність до художньої інтерпретації музичних творів на належному виконавському рівні.

Програмні результати:

- Розуміти жанрові особливості музичного мистецтва у контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду, володіти знаннями музичних стилів і напрямків різних епох.
- Організовувати вокально-хорову роботу в школі враховуючи віковий та індивідуальний розвиток, особливості голосового апарату учнів з метою збереження й укріплення їхнього здоров'я.
- Здійснювати художньо-педагогічний аналіз музичних творів використовуючи для цього базові знання з фахових дисциплін.
- Вирішувати навчальні проблеми, оригінально і творчо мислити у процесі конструювання, інтерпретації та реалізації нестандартних педагогічних ситуацій.
- Виявляти здатність до продовження навчання з деяким ступенем автономії, що проявляється саморозвитку та самокорекції знань, моделюванні траєкторії особистісного самовдосконалення у галузі музикознавчих питань шкільної освіти.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Історія становлення та розвиток хорового мистецтва країн західної та Східної Європи.

Тема 1. Короткий огляд історії хорового співу.

Хорове виконавство та розвиток хорової культури в історичному аспекті. Зародження хорового співу в Київській Русі. Аналіз хорових творів світової та української класики різних епох, сучасної та народної музики у плані дотримання стильових і жанрових особливостей.

Тема 2. Основні напрямки хорового виконавства (професійного, навчального, аматорського). Традиційні художньо-виконавські стилі художньої аматорської діяльності.

Естетична оцінка засобами емоційно-образного слова та виразного власного виконання на високому художньому рівні. Розвиток хорової культури в Україні у взаємозв'язку основних напрямків: народної, духовної та світської орієнтації. Огляд хорової культури.

Змістовий модуль 2. Хор і голоси, що його складають. Вокальна робота в хорі.

Тема 3. Хор, як вокальна організація. Типи та види хорів. Хорові партії та їх діапазони.

Хор, як вокальна організація. Типи та види хорів. Хорові партії та їх діапазони. Будова голосового апарату, принципи його роботи.

Три групи співочих голосів: дитячі, жіночі, чоловічі.

Дитячі голоси: дисканти (сопрано) і альти, їх діапазони, вокально-темброві фарби, виконавські можливості. Вікові особливості дитячих голосів.

Жіночі голоси: сопрано, меццо-сопрано, контральто та їх різновиди; діапазони (загальний і робочий), регістри, тембри.

Чоловічі голоси: тенори, баритони, басы та їх різновиди; діапазони (робочі та загальні), регістри і тембри.

Визначення хору. Структура хору. Хорова партія як частина хору, що об'єднує співаків із схожим тембром та діапазоном. Комплектування хорових партій. Найменший склад хорової партії. Характеристики хорових партій зі сторони вокально-технічних та художньо-виконавських можливостей: загальний і робочий діапазони, теситура, темброві окраски, специфіка функцій кожної хорової партії відповідно до змісту та стилю виконуваного твору.

Типи хорів: однорідні (дитячі, жіночі, чоловічі), мішані.

Тема 4. Будова голосового апарату.

Механіка і фізіологія співочого процесу. Будова та функціонування дитячого голосового апарату. Регістри співочого голосу. Деякі особливості регістрових можливостей дитячих голосів у домутаційний та мутаційний період. Примарна зона. Перехідні звуки. Резонатори.

Тема 5. Значення та мета вокальної роботи.

Співоче дихання. Вдих, затримка дихання і видих, як основні прийоми співочого процесу. Прийоми вдиху та їх залежність від конкретної співочої мети. Рівномірний вдих та економна витрата повітря як найважливіші співочі навички. Різні типи співочого дихання. Ланцюгове дихання. Дихання та художні завдання, що вирішуються під час виконання твору. Співацька установка. Співацькі установки в положенні "сидячи" і в положенні "стоячи". Значення правильної установки для набуття гарного співацького звуку. Методи виховання у співаків хору навиків різних принципів співочого звуку. Методи виховання у співаків хору різних принципів співочого дихання.

Атака звуку, її види (тверда, м'яка, придихальна). Заокруглення звуку, як один з найважливіших співочих навиків, який забезпечує свободу співу (без форсування), що є необхідною умовою згладжування регістрів. Формування співацьких голосних, вирівнювання голосних. Приголосні звуки та їх класифікація за способами вимовляння.

Єдина манера вимовляння голосних. Фальцет, як своєрідний прийом звукоутворення. Дефекти, які найчастіше зустрічаються у співаків (відкритий звук, зажатий, крикливий, тремтячий), їх причини та способи виправлення.

Основні прийоми звуковедення (легато, нон легато, стаккато, маркато, портаменто) та їх значення для художньо виразного виконання. Розспівка хору.

Форми і методи розспівок: розспівки хорових партій, всього хору; розспівки на окремих голосних, складах, словах, з закритим ротом; розспівки мелодичні та гармонічні; розспівки з охопленням різних ділянок діапазону; робота над різними штрихами; значення інструментального супроводу у процесі розспівування; використання фрагментів з хорових творів для розспівок.

Особливості підбору вокально-хорових вправ для дитячих хорів. Охорона дитячого голосу.

Змістовий модуль 3. Елементи хорової звучності.

Тема 6. Правила роботи над дикцією та орфоєпією.

Дикція як вокально-технічний навик, що забезпечує чітке вимовляння слів і є засобом донесення до слухача словесного тексту хорового твору, його ідеї та змісту. Взаємозв'язок дикції з темпом, метроритмом, нюансами, теситурними умовами, фактурою, характером твору. Активна артикуляція - основа чіткої дикції.

Прийоми вимовляння голосних і приголосних в хоровому співі. Розспів, декламація, вокалізація, скоромовка. Усвідомленість виконання, логічні наголоси, закономірність їх розстановки.

Тема 7. Визначення понять “ансамбль”, “стрій”, “унісон”. Основні засоби художньої виразності.

Загальні відомості про поняття "ансамбль" в застосуванні до різних видів мистецтва (архітектури, скульптури, живопису, театру та ін.). Короткі відомості про поняття "ансамбль" у різних видах і жанрах музичного виконання: ансамблі - інструментальні, вокальні, вокально-інструментальні, хореографічні, ансамблі пісні і танцю і ін.

Поняття "стрій" у музиці. Визначення хорового строю. Значення строю в хоровому співі. Стрій як засіб художньої виразності виконання. Стрій мелодичний (стрій хорової партії) і гармонічний (загальнохоровий).

Поняття про унісон. Значення унісону для досягнення строю в хорі. Засоби досягнення унісону в хорових партіях. Залежність строю від ладотональної структури твору. Особливості строю в мажорі і мінорі. Інтонування звуків різних ступенів мажору і мінору у відповідності з їх функційним значенням в ладі.

Поняття про художнє виконання як вияв та донесення до слухачів ідейно-художнього змісту твору.

Основними засобами художньої виразності є ритм, фразування, нюанси, тембр, емоційність.

Метроритм як засіб художньої виразності. Ритмічність - обов'язкова умова виразного виконання. Ритм і поетичний текст. Поетичні розміри і метроритмічні структури у хорових творах.

Способи виконання різних метроритмічних структур. Виховання ритму в хорі. Труднощі виконання різних ритмічних фігур (пунктирний ритм, тріолі, синкопа, поліритмія, фермата).

Фразування як один з найважливіших засобів виразного виконання. Поділ хорового твору на фрази. Цезура. Динаміка музичних фраз і принципи їх виконання. Нюанси як засіб музичної виразності. Зв'язок нюансів із стилем і змістом твору. Нюанси рухомі і нерухомі.

Питання нюансування у зв'язку з теситурними умовами. Особливості нюансування в куплетних творах. Залежність нюансування від вокально-технічної рухливості співаків. Специфіка роботи над нюансами в дитячих хорових колективах. Методика роботи над нюансами.

Значення темпу в хорovому виконанні. Способи позначення темпів. Темпи стійкі та перемінні. Агогіка. Найбільш вживана іноземна термінологія, що використовується у хорovій літературі. Зв'язок темпів з хорovою фактурою, з теситурними умовами, з хорovим диханням. Значення темпу в розкрити художнього змісту твору. Питання темпу у зв'язку з музично-слуховим розвитком співаків хору і їх виконавської техніки.

Емоційність – найважливіша умова виразного виконання. Творчий взаємозв'язок співаків хору з диригентом як необхідна умова художнього виконання.

Змістовий модуль 4. Робота над хорovим твором. Методика розучування твору з хором.

Тема 8. Значення репертуару для успішної діяльності хорovого колективу. Педагогічні прийоми розучування хорovого твору.

Вимоги до репертуару:

- висока художня цінність кожного твору;
- різноманітність хорovих творів за тематикою, жанрами, стилями;
- доступність для даного хорovого колективу;
- поступове ускладнення виконавських труднощів, подолання яких забезпечувало б для хору безперервний ріст його майстерності;
- можливість використання вивчених творів у концертних виступах хору.

Репертуар повинен включати: духовні твори, як вітчизняні так і зарубіжні; обробки народних пісень, твори сучасних композиторів.

Самостійна робота керівника над твором, її значення для правильної організації всього процесу вивчення твору з хорovим колективом. Знання твору напам'ять та уміння заспівати мелодію кожної хорovої партії - необхідна умова вивчення твору з хором. Гра хорovої партитури. Аналіз хорovої партитури.

Основні педагогічні принципи роботи з хорovим колективом: урахування загального і музичного розвитку його учасників та їх вокальних можливостей, урахування музичних інтересів і потреб даного колективу, поступовість та послідовність в досягненні вокально-хорovих та художніх завдань, які поставлені перед хором, різноманітність засобів та прийомів під час роботи над технічними та художніми компонентами твору; поєднання раціонально-аналітичних та емоційно-інтуїтивних засад у роботі.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п	інд	с.р.		л	п	інд	с.р.
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Історія становлення та розвиток хорovого мистецтва країн західної та Східної Європи.										
Тема 1. Короткий огляд історії хорovого співу.	14	4	2		8	14	2	2		10

Тема 2. Основні напрямки хорового виконавства (професійного, навчального, аматорського). Традиційні художньо-виконавські стилі художньої аматорської діяльності.	10	2	2		6	10				10
Разом за змістовим модулем 1	24	6	4		14	24	2	2		20
Змістовий модуль 2. Хор і голоси, що його складають. Вокальна робота в хорі.										
Тема 3. Хор, як вокальна організація. Типи та види хорів. Хорові партії та їх діапазони.	10	2	2		6	14	2	2		10
Тема 4. Будова голосового апарату.	10	2	2		6	10				10
Тема 5. Значення та мета вокальної роботи.	10	2	2		6	10				10
Разом за змістовим модулем 2	30	6	6		18	34	2	2		30
Усього годин за 1 модуль	54	12	10		32	58	4	4		50
Модуль 2										
Змістовий модуль 3. Елементи хорової звучності										
Тема 6. Правила роботи над дикцією та орфоepією.	10	2	2		6	10	-	-		10
Тема 7. Визначення понять “ансамбль”, “стрій”, “унісон”. Основні засоби художньої виразності.	12	2	2		8	10	-	-		10
Разом за змістовим модулем 3	22	4	4		14	20	-	-		20
Змістовий модуль 4. Робота над хоровим твором. Методика розучування твору з хором.										
ІНДЗ	2	-	-	2	-	2		-	2	-
Тема 8. Значення репертуару для успішної діяльності хорового колективу. Педагогічні прийоми розучування хорового твору	12	2	2		8	10				10
Разом за змістовим модулем 4	14	2	2		8	12			2	10
Усього годин за 2 модуль	36	6	6	2	22	32			2	30
Усього годин за семестр	90	18	16	2	54	90	4	4	2	80

5. Теми практичних занять (денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Короткий огляд історії хорового співу.	2	2
2.	Основні напрямки хорового виконавства (професійного, навчального, аматорського). Традиційні художньо-виконавські стилі художньої аматорської діяльності.	2	-
3.	Хор, як вокальна організація. Типи та види хорів. Хорові партії та їх діапазони.	2	2
4.	Будова голосового апарату.	2	-
5.	Значення та мета вокальної роботи.	2	-
6.	Правила роботи над дикцією та орфоепією.	2	-
7.	Визначення понять “ансамбль”, “стрій”, ‘унісон”. Основні засоби художньої виразності	2	-
8.	Значення репертуару для успішної діяльності хорового колективу. Педагогічні прийоми розучування хорового твору.	2	-
	Усього	16	4

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Короткий огляд історії хорового співу	8	10
2.	Основні напрямки хорового виконавства (професійного, навчального, аматорського). Традиційні художньо-виконавські стилі художньої аматорської діяльності.	6	10
3.	Хор, як вокальна організація. Типи та види хорів. Хорові партії та їх діапазони.	6	10
4.	Будова голосового апарату.	6	10
5.	Значення та мета вокальної роботи.	6	10
6.	Правила роботи над дикцією та орфоепією.	6	10
7.	Визначення понять “ансамбль”, “стрій”, ‘унісон”. Основні засоби художньої виразності.	8	10
8.	Значення репертуару для успішної діяльності хорового колективу. Педагогічні прийоми розучування хорового твору.	8	10
	Разом	54	80

7. Індивідуальні завдання

Написання реферату обсягом до 30 друкованих аркушів на тему згідно навчальної програми за такою схемою:

- Титульна сторінка.
- Вступ.
- Основна частина.
- Висновки.
- Література.

Список рекомендованих тем для виконання рефератів:

- 1) Місце музики в нашому житті.
- 2) Розуміння музики та музична освіта.
- 3) Проблеми нотації.
- 4) Звукові системи та інтонація.
- 5) Перші професійні і аматорські хори та їх керівники.
- 6) Традиційні художньо-виконавські стилі художньої аматорської діяльності.
- 7) Стильові виконавські особливості українських народних хорів
- 8) Нерозривний зв'язок сучасних форм народного хорового виконавства з фольклорними музичними традиціями гуртового побутового співу.
- 9) Видатні постаті хорового мистецтва.
- 10) Українська хорова музика візантійсько-романської доби (X-XIII ст.).
- 11) Українська хорова музика доби Готики.
- 12) Українська хорова музика Ренесансної доби.
- 13) Українська хорова музика в епоху Барокко.
- 14) Українська хорова музика доби класичності та еkleктизму.
- 15) Хорова музика давньої Греції.
- 16) Європейська хорова музика доби Середньовіччя.

Критерії оцінювання реферату

1-5 балів – зміст реферату не розкриває суть даної теми; оформлення роботи не відповідає встановленим правилам; вступ, висновки та список використаної літератури не подані; робота не має логічного початку та закінчення. здійснений аналіз не відповідає темі, меті і завданням дослідження; студент не використовував необхідні літературні, нормативні джерела; висновки не відповідають завданням роботи; оформлення роботи не відповідає встановленим правилам.

6-10 балів – здійснений теоретичний аналіз не повною мірою відповідає темі, меті і завданням дослідження; використані джерела не дають можливості повністю розкрити проблему; висновки не повністю відповідають завданням роботи; оформлення роботи не відповідає встановленим правилам. реферат містить структуровану інформацію, проте тільки частина відповідає темі дослідження; зроблений акцент на важливих питаннях.

11-15 балів – реферат містить структуровану інформацію, яка відповідає темі дослідження; зроблений акцент на важливих питаннях; висновки частково відповідають завданням роботи; використана достатня кількість літературних джерел; робота в цілому оформлена згідно з правилами, але є певні недоліки.

16-20 балів – матеріал роботи добре структурований, логічно викладений; у роботі здійснено ґрунтовний аналіз усіх аспектів проблеми; висновки відповідають завданням роботи, свідчать про реалізацію мети дослідження; використано сучасні джерела, у тому числі періодичні видання, які дають змогу висвітлити теоретичні й прикладні аспекти теми; роботу оформлено з дотриманням встановлених правил.

8. Методи навчання

Лекція, наочна демонстрація, практичні вправи, самостійна робота студентів, самоконтроль, індуктивний та аналітичний методи.

9. Методи контролю

ІНДЗ, поточний і підсумковий контроль.

ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Історія становлення та розвитку хорового мистецтва країн Західної та Східної Європи.
2. Поняття про хор. Типи хорів. Види хорів. Хорові партії та їх діапазони.
3. Характеристика і класифікація співацьких голосів. Комплектування хорової партії. Теситура.
4. Будова голосового апарата. Особливості дитячого голосового апарата. Про перехідні звуки в дитячому голосі.
5. Мутація дитячого голосу. Охорона дитячого голосу. Гігієна голосу.
6. Дитячий хор. Хор молодших школярів. Хор учнів середніх класів. Хор старших класів.
7. Чоловічий хор.
8. Жіночий хор.
9. Мішаний хор.
10. Вокальні навички. Співацька установка. Дихання.
11. Звукоутворення. Висока співацька позиція. Заокруглення звуку. Звуковедення
12. Дикція. Залежність звукоутворення від артикуляції голосних і вимови приголосних. Вплив на дикцію засобів хорової виразності.
13. Культура співацької дикції.
14. Робота над словом у хорі.
15. Розспівки, їх види, значення і мета.
16. Ансамбль: унісонний, гармонічний, поліфонічний, художній і види художнього ансамблю.
17. Хоровий стрій та інтонація. Мелодичний стрій. Гармонічний стрій. Залежність загальнохорового строю від вокально-технічної складності твору.
18. Нюанси, взаємодія нюансів і ансамблю та нюансів і строю.
19. Робота над хоровим твором: гра хорової партитури; аналіз хорової партитури.
20. Практична робота з хором. Етапи роботи з хором над хоровим твором. Показ твору й початкова робота. Особливості розучування творів у різних фактурах викладу.

Критерії оцінювання

За шкалою ECST	Рівень навчальних досягнень студентів	Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
A	Високий рівень	5	Студент має ґрунтовні теоретичні знання з предмету “Хорознавство”, грамотно володіє методикою аналізу хорового твору, знає і дає чітку характеристику співацьких голосів та їх можливостей.
B	Високий рівень	4,5	Студент знає навчальний матеріал, оперує поняттями і визначеннями, але з незначними помилками. Вільно володіє знаннями матеріалу даної теми, вміє

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
67-74	D	задовільно	
60-66	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Рекомендована література

Базова

1. Дем'янчук В. Теорія та практика роботи з дитячим хором (вокальним ансамблем) : навч. посібник / В. Дем'янчук. – Тернопіль : Астон, 2001. – 94 с.
2. Коломієць О.М. Хорознавство: навчальний посібник / О.М. Коломієць. – Київ: Либідь, 2001. – 168 с.
3. Смирнова Т. Хорознавство: навчальний посібник / Т. Смирнова. – Харків, 2003. – 180с.
4. Теория и практика работы с детским хором: учеб. пособие для студ. пед. высш. учеб. заведений / Стулова Г.П. – М: ВЛАДОС, 2002. – 176 с.

Допоміжна

1. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції: навч. посібник для студентів ВНЗ / О. Бенч-Шокало. – К: Український світ, 2002. – 440 с.
2. Володченко Ж.М. Основи хорознавства / Ж. Володченко. – Ніжин, 1999.
3. Доронюк В.Д. Курс техніки диригування: навчально-методичний посібник [для викладачів і студентів вищих навчальних закладів і вчителів шкіл різного типу] / В.Д. Доронюк. – Івано-Франківськ, 2004. – 292 с.
4. Сенченко Л. Українська сучасна хорова література / Л.Сенченко. – Рівне: РДГУ, 2002. – 80 с.
5. Учбовий хор: навчально-методичний посібник / В. І. Газінський, Т. О. Лозінська, К. Л. Дабіжа. – Вінниця: Розвиток, 2003. – 272 с.
6. Шеметов П. Школа концертно-дирижерського мистецтва / П. Шеметов. – Харків: Лівий берег, 2004. – 300 с.
7. Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник / Ю.Є.Юцевич — Тернопіль: “Навчальна книга — Богдан”, 2009 р. – 352 с.

12. Інформаційні ресурси

<http://www.classic-music.ru> - розділи “Композитори”, “Виконавці”, “Факти”, “Інструменти”, “Словник музичних термінів”, “Наші проєкти”.

<http://hor.by/> монографії по історії и теорії хорового исполнительства